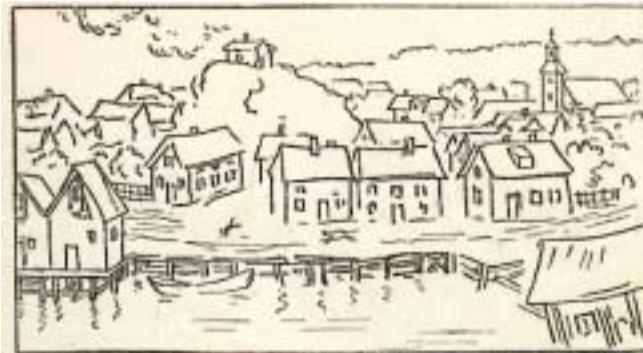

Smeden og Bageren

Filosofiske spørsmål:

Ariane Schjelderup og Øyvind Olsholt
Sist oppdatert: 15. november 2003

Der var en liden Bye, i Byen var en Smed,
Som farlig var, naar han blev vred.

Han sig en Fiende fik; (dem kan man altid faae,
Jeg ingen har, det gaae
Min Læser ligesaal)
Til Uhæld for dem begge to
De træffes i en Kro,
De drak (jeg selv i Kroen vil drikke;

«Smeden og Bageren»

For andet kommer jeg der ikke.
Anmærk dog, Læser! dette:
Jeg immer gaaer paa de honette.)
Som sagt, de drak,

Og efter mangen Skieldsord, hidsig Snak,
Slaaer Smeden Fienden paa Planeten.
Saa sterkt var dette Slag,
At han saae ikke Dag,
Og har ei siden seet'en.

Straks i Arrest blev Smeden sat.
En Feldskiær faaer den Døde fat,

Og om en voldsom Død Attest hensender.
Den Mordere forhøres og bekiender.

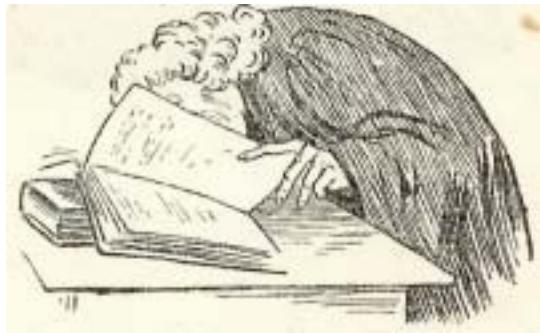

Hans Haab var, at han skulle hisset gaae,
Og der Forladelse af sin Modstander faae.
Men hør nu Løier! netop Dagen,
Før Dom skal gaae i Sagen,
Fremtriner fire Borgere
For Dommeren; den mest veltalende
Ham saa tiltalede:

«Velviseste!
Vi veed, paa Byens Vel De altid see;
Men Byens Vel beroer derpaa,
At vi vor Smed igien maae faae.
Hans Død opvækker jo dog ei den Døde?
Vi aldrig faaer igien saa duelig en Mand.
For hans Forbrydelse vi alt for grusomt bøde,
Om han ei hjelpe kan.» —
«Betænk dog, kiere Ven! der Liv for Liv maa bødes.» —
«Her boer en arm udlevet Bager,
Som Pokker snart desuden tager.
Vi har jo to, om man den ældste tog af dem?
Saa blev jo Liv for Liv betalt.» —
«Ja,» sagde Dommeren, «det Indfald var ei galt.
Jeg Sagen at opsette nødes;
Thi i saa vigtig Fald man maae sig vel betænke,
Gid vores Smed jeg Livet kunde skienke!
Farvel godt Folk! jeg gjør alt, hvad jeg kan.» —
«Farvel velvise Mand!» —

Han bladrer i sin Lov omhyggelig;
Men finder intet der for sig,
Hvorved forbuden er, for Smed at rette Bager;
Han sin Beslutning tager,
Og saa afsiger denne Dom:
(Hvem, som vil høre den, han kom!)

«Vel er Grovsmeden Jens
For al Undskyldning læns,
Og her for Retten selv bekiente,
Han Anders Pedersen til Evigheden sendte;

Men da i vores Bye en Smed vi ikkun have,
Jeg maatte være reent af Lave,
Ifald jeg vilde see ham død.
Men her er to, som bager Brød.»

«Thi kiender jeg for Ret:
Den ældste Bager skal undgiede det,
Og for det Skedte Mord med Liv for Liv bør Bøde,
Til velfortiente Straf for sig
Og ligesindede til Afskye og til Skræk.»

Den Bager græd Guds jammerlig,
 Da man ham førte væk.

Moral
Beredt til Døden altid vær!
Den kommer, naar du mindst den tænker nær.

«Smeden og Bageren»

Forklaringer av ord og uttrykk i diktet

Bye =

Gammel dansk skrivemåte for «by»

«Jeg ingen har, det gaae min Læser ligesaal!» =

«Selv har jeg ingen (fiender), måtte også min leser slippe å få noen fiender!»

«Jeg immer gaaer paa de honette» =

«Immer» er et låneord fra tysk og betyr «alltid» mens «honett(e)» er lånt fra fransk og betyr enten «anständig» eller «fornem, dannet». I denne sammenhengen kan begge betydninger forsåvidt passe så oversatt blir setningen lydende: «Jeg går alltid på de anständige/dannede stedene (dvs. kafeene).»

«En Feldskiær faaer den døde fat,» =

Også feltskjær er et låneord fra tysk. Det var i gamle dager betegnelsen på en militærlege. Det var her også meningen å sende bud på militærlegen for å ta seg av den drepte stakkaren.

«Og om en voldsom Død Attest hensender.» =

Legen sender en dødsattest hvor det fremgår at den drepte led en voldsom død.

«Den Mordere forhøres og bekiender.»

«Den» viser her til «Attest» i forrige linje: attesten inkluderer også et forhør av smeden hvor han tilstår sin brøde.

«Hans Haab var, at han skulde hisset gaae,

Og der Forladelse af sin Modstander faae.» =

«Hisset» er et gammelt uttrykk for «hinsides». Siden smeden hadde tilstått, skjønte han at det ikke var noen vei utenom dødsstraff. Derfor håpet han at han i det hinsidige ville bli tilgitt av hans offer.

Fremtriner =

Det å skritte frem mot, tre frem for (trin = trinn).

«Ham saa tiltalede:» =

Legg merke til «ham» og ikke «han»: det er borgeren som tiltaler dommeren, ikke omvendt.

«Som Pokker snart desuden tager.» =

Med «Pokker» menes her fanden eller helvetet: det er ikke så farlig med den gamle baker for fanden kommer til å ta ham snart likevel!

«Jeg Sagen at opsette nødes» =

«Jeg blir nødt til å utsette (domsavsigelsen i) saken.»

«*Men finder intet der for sig,
Hvorved forbuden er, for Smed at rette Bager;*» =
Dommeren kan ikke finne noe sted i loven hvor det står at det er forbudt
å rette baker for smed. Altså gjør han det.

«*For al Undskyldning læns,*» =
Det er ingen unnskyldende eller formildende omstendigheter.

«*Men da i vores Bye en Smed vi ikkun have,*» =
«Men siden vi bare har én smed i byen vår.» Ikkun = kun.

«*Jeg maatte være reent af Lave,*» =
«Jeg måtte være aldeles gal (ute av lage).»

græd =
grat

Spørsmål til diktet

1. Hvor skjedde slagsmålet mellom smeden og fienden hans?

2. Gjengi på norsk hvordan Wessel beskriver at mannen er død.

3. Hva står det i attesten fra legen (feltskjæren)?

4. Hva var det smeden håpet på da han skjønte at han kom til å bli
domt til døden?

5. Hvorfor mente de fire borgerne at smedens liv måtte spares?

- 6. Hvem fikk selve ideen om å rette baker for smed?**

- 7. Hva var det dommeren forsøkte å finne i lovverket? Fant han det?
Ønsket han å finne det?**

- 8. Omskriv diktets «moral» slik du ville formulert det på norsk.**

- 9. Forklar uttrykket «å rette baker for smed».**

Svar på spørsmålene

1. Hvor skjedde slagsmålet mellom smeden og «fienden» hans?

På kafeen.

2. Gjengi med egne ord hvordan Wessel beskriver at mannen er død.

Mange muligheter her, f.eks.: slaget fra smeden var så kraftig at mannen ikke har sett dagslys siden.

3. Hva står det i attesten fra legen (feltskjæren)?

For det første at mannen hadde lidd en voldsom død. For det andre at smeden hadde blitt forhørt og for det tredje at han hadde tilstått alt.

4. Hva var det smeden håpet på da han skjønte at han kom til å bli dømt til døden?

At han ville komme til himmelen hvor han ville forsonet med sin fiende.

5. Hvorfor mente de fire borgerne at smedens liv måtte spares?

Fordi han var den eneste smeden de hadde i byen. Dessuten var han slik en dugelig kar.

6. Hvem fikk selve ideen om å rette baker for smed?

Han som førte ordet av de fire borgerne foreslo dette for dommeren.

7. Hva var det dommeren forsøkte å finne i lovverket? Fant han det? Ønsket han å finne det?

Han forsøkte å finne en eller annen regel som forbød det å rette baker for smed, dvs. som forbød å straffe et annet menneske enn det som begikk forbrytelsen. Dette fant han ikke og man kan jo undre seg hvor hardt han lette med tanke på at også han var meget innstilt på å beholde smeden.

8. Omskriv diktets «moral» slik du ville formulert det på norsk.

Også her er det mange muligheter, f.eks.: Vær alltid forberedt på døden, den kommer når du minst aner det.

9. Forklar uttrykket «å rette baker for smed».

Vi bruker dette uttrykket den dag idag for å beskrive en situasjon der en uskyldig straffes for en forbrytelse begått av en annen person.

Filosofiske grublerier

1. *Smeden og fienden hans begynner å krangle på vertshuset. Det ender med at smeden slår den andre ihjel. Har du noengang vært så sint på noen at du kunne hatt lyst til å drepe ham/henne? Hva er det som gjør deg så sint? Er det bare andre mennesker som kan gjøre deg så sint eller er det mulig å bli like sint på f.eks. et dyr eller en ting? Tror du noen har vært så sint på deg at de har villet drepe deg? Hva kan du ha gjort eller sagt som har forårsaket et slikt sinne hos den andre?*

2. *Dommeren hevder prinsippet om at «liv for liv maae bødes»: dersom man tar et liv, må man selv bøte med livet. Idag har vi gått bort fra dette, idag straffes mordere istedet med frihetsberøvelse. Hva synes du om å bøte liv med liv? Det er unektelig en viss logikk i det: tar man liv, må man også gi liv (sitt eget). Dommeren fremhever også at dødsstraff skremmer andre fra å drepe – for ingen vil jo miste sitt eget liv. Men hva er egentlig verst: å bli dømt til døden eller å måtte sitte hele livet i fengsel? Spiller det noen rolle hvordan man henrettes, hvordan forholde dene i fengsel et er og hvor lang straff man får?*

Kan prinsippet om å bøte liv for liv også gjelde for andre levende vesener? Hvis f.eks. en løve dreper en annen løve, bør da den første løven straffes med døden? Hva taler for og hva taler imot et slikt prinsipp her? Og hva hvis et menneske dreper et dyr, hvordan skulle liv bøtes med liv i dette tilfellet?

3. *Uttrykket «å rette baker for smed» stammer fra dette diktet av Johann Herman Wessel hvor det altså dreide seg om å dømme en uskyldig til døden for en forbytelse en annen hadde begått. Men uttrykket kan også brukes i mange andre sammenhenger som ikke har det minste med hverken bakere eller smeder å gjøre. Vi må derfor skille mellom selve uttrykket og dets anvendelse, Vi må vite forskjell på hva uttrykket betyr og hordan det brukes.*

Se på de følgende uttrykkene. Forklar først hva de betyr og gi så et eksempel på hvordan de kan brukes. Diskuter gjerne dette i klassen.

Eks:

Uttrykk: «høy på pæra»

Betydning: Arrogant, selvhøytidelig, bedrevitende

Eksempel: En som sier: «Det er sannelig ikke mange som er like flinke som meg!»

Uttrykk: «Å kjøpe katta i sekken»

Betydning:

Eksempel:

Uttrykk: «lik i lasten»

Betydning:

Eksempel:

Uttrykk: «Sel ge skinnet før bjørnen er skutt»

Betydning:

Eksempel:

4. Til slutt – nå som vi innser forskjellen på et uttrykks betydning og dets anvendelse – bør vi spørre oss om selve prinsippet å rette baker for smed. Er dette et brukbart prinsipp (dvs. løsrevet fra sammenhengen i diktet)? Se på disse to tilfellene:

a. I et fint middagssett skap slipper en av gjestene en meget illektende promp. Vertinnen gir familiens hund en saftig reprimande hvorpå hun sender den på dør.

b. Tenk deg at kjæresten din går bak ryggen din og forteller løgner om deg til andre. Du blir inderlig såret og vil gjerne straffe ham/henne, men samtidig får du deg ikke til det for du er så glad i ham/henne. Det ender med at du oppfører deg kvalmt og ekkel til mot foreldre dine.

For det første: er dette anvendelsen av prinsippet om å rette baker for smed? For det andre: isåfall, er det greit å handle slik personene i disse eksemplene handler? For det tredje: hvis det er greit, hvorfor er da ikke greit for dommeren å dømme bakeren til døden? Eller er det kanskje greit tilkevel?